

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) – שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

השפעת הקדושה מבית המקדש

ובאמת מן הראוי להתבונן על מה האבלות ומהו הצער, מה חסר לנו בחורבן בית המקדש. הנה מצינו שבבית המקדש היו "חלוני שקופים אטומים" (מלכים א' ו, ד), ואמרו חז"ל (מנחות פו, ב) שקופים מבפנים ואטומים מבחוץ לא לאורה אני צריך, והיינו שבנוהג שבעולם כשעושים חלון, עושים אותו רחב מבפנים וצר מבחוץ, כדי שייכנס האור מבחוץ אל תוך הבית, אבל בבית המקדש היה הפוך, חלוני שקופים אטומים, רחב מבחוץ וצר מבפנים, כי ההשפעה באה מבית המקדש אל מחוצה לו, ובית המקדש האיר והשפיע קדושה על כל העולם.

בנים שגלו מעל שולחן אביהם

ואין לנו מושג מה היא הרגשת הקדושה שהייתה אז, כי אנו לא היינו בזמן בית המקדש, אבל להמחיש הדבר נתבונן במה שאמרו חז"ל (ברכות ג, א) כי מאז החורבן בכל יום יוצאת בת קול שאומרת "אוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם", והיינו שאחרי החורבן כלל ישראל דומים לבנים שהיו סמוכים על שולחן האב וגלו ממנו.

ונתאר לעצמנו, בנים עם אב, שיושבים יחד על שולחן אחד, ונמצאים ואוכלים ביחד, והם "סמוכים על שולחן אביהם" שהאב מפרנס אותם, ואין להם שום דאגות פרנסה, כי את הכל הם מקבלים מהאבא, וגם נמצאים יחד איתו, כזה תענוג! ופתאום גלו הבנים מעל שולחן אביהם, וכבר אין שולחן, ולא רואים את האבא, כי גלו בגלות, והאבא כבר לא מפרנס ולא שולח את מה שהיה נותן, ואין שום קשר עם האבא, כזה שינוי, הרי זה צער גדול מאד. זהו המשל.

והנמשל הוא חורבן בית המקדש, שבזמן בית המקדש היו כלל ישראל "סמוכים על שולחן אביהם", שקיבלו השפעה מהקב"ה על ידי בית המקדש, השפעה של קדושה, והקדושה זה דבר כל כך נעים, להתענג על השם! שזהו התענוג הכי גדול שיכול להיות בעולם, ועכשיו שחרב בית המקדש זה חסר, ועל זה אנו מצטערים ומתאבלים.

צער ודאגה על החורבן

ובשולחן ערוך או"ח סימן א' כתב "ראוי לכל ירא שמים שיהא מצר ודואג על חורבן בית המקדש", כך ראוי, לכל ירא שמים, להיות מצר ודואג על החורבן, להרגיש את הצער, להצטער, וגם לדאוג. 'מצר' זה צער על מה שחסר עכשיו, שחסר בית המקדש, 'ודואג' זה על העתיד, מה יהיה הלאה. כך צריך להיות, צער ודאגה על החורבן.

ובמשנה ברורה שם הביא מהש"ה "שבכל סעודה יאמר על נהרות בבל, ובשבת וכן בימים שאין אומרים בהם תחנון יאמר שיר המעלות בשוב השם וגו'", וזוהי תקנה, מפני שהרי צריך להיות מצר ודואג, ובשעה שאדם אוכל הוא מרגיש טוב, וצריך שלא ישכח את החורבן, לכן אומרים על נהרות בבל, שזה תפילה ותחנונים על החורבן, וזה כמו אבלות, לחזק את הרגשת הצער על החורבן.

ובימים שאין אומרים תחנון, במקום תחנונים אומרים שיר המעלות, שבו מזכירים את השמחה שתהיה כשייבנה בית המקדש, בשוב השם את שיבת ציון היינו כחולמים, אז ימלא שחוק פינו וגו', ומזכירים בזה כמה שאנו מחכים ומצפים כבר לגאולה ולבית המקדש.

התורה והתפילה יהיו בשמחה

וכתב המשנה ברורה שם, כי אף על פי שצריך להיות מצר ודואג על חורבן בית המקדש, אבל התורה והתפילה יהיו בשמחה.

הזהירות מונעת את הסכנה

הנה מחלת הקורונה עדיין קיימת, והיא מחלה מסוכנת, שיכולה להיות ממש סכנת חיים, רחמנא ליצלן. אבל יש אמצעים איך אפשר להיזהר, ומי שזוהר עם האמצעים הידועים, זו לא סכנה. אבל אם לא זהירים, זו סכנת חיים ממש.

תחילת החורבן כשהובקעה העיר

ועתה אנו עומדים בימי בין המצרים, שמשבעה עשר בתמוז עד תשעה באב, ויש בהם מנהגי אבלות, כגון שלא מסתפרים, אסור להסתפר, וגם אין עושים חתונות בימים אלו.

והטעם שנוהגים אבלות כבר משבעה עשר בתמוז, הוא מפני שאז התחיל החורבן, כי בשבעה עשר בתמוז הובקעה העיר, והיינו שנפרצה חומת ירושלים, ונכנסו האויבים לתוך העיר, וזה היה התחלת החורבן. ובפשטות זה מפני שכאשר הובקעה העיר, יכלו האויבים להיכנס ולהחריב את בית המקדש, ולכן זו תחילת החורבן.

אמנם יתכן להוסיף עוד בזה, כי עצם הדבר שנכנסו הגויים לירושלים זה כבר חורבן, משום שירושלים היא עיר הקודש, ויש בה קדושה, קדושת ירושלים, כגון לענין מעשר שני וקדשים קלים, הנאכלים בירושלים, וכשהגויים נכנסו לירושלים זה כבר חילול הקדושה, וזה חורבן ירושלים, שמחללים את קדושתה.

מנהגי האבלות לחזק הרגשת הלב

ועל כל פנים כיון ששבעה עשר בתמוז הוא התחלת החורבן, שבו הובקעה העיר, לכן אנו מתחילים בו לנהוג מנהגים של אבלות.

ואמנם מנהגים אלו אינם מוזכרים בגמרא, ורק מאוחר יותר התחילו לנהוג בהם, ובגמרא מוזכר רק מראש חודש אב ואילך, שמשנכנס אב ממעטין בשמחה (תענית כו, ב), ובשבוע שחל בו תשעה באב אסורין לספר ולכבס. אבל על הזמן שקודם לכן, משבעה עשר בתמוז עד ראש חודש אב, לא נזכרו בגמרא שום מנהגי אבלות.

אמנם מסתבר, שגם מדינת דגמרא שאין מנהגי אבלות משבעה עשר בתמוז, מכל מקום אבלות בלב צריכה להיות כבר משבעה עשר בתמוז, כי הרי כל מנהגי האבלות שאנו נוהגים הם כדי לחזק את הרגשת האבלות בלב, ובדורות הראשונים שעדיין לא נתקנו המנהגים, זה מפני שאצלם הייתה אבלות בלב גם בלי המנהגים, כי בין המצרים הוא זמן של חורבן, וממילא יש בלב אבלות וצער על החורבן.

עד כדי כך שהיה מעשה לאחר החורבן שאחד תקע סכין בבטנו מרוב צער על החורבן, ולכן כתוב בשולחן ערוך (או"ח קפ, ד) שנוהגין לכסות הסכין בשעת ברכת המזון, ופירש המשנה ברורה בשם רבינו שמחה "לפי שפעם אחת הגיע אחד לברכת בונה ירושלים ונוכר חורבן הבית ותקע סכין בבטנו", והיינו שבברכת המזון, כשאמר רחם נא על ירושלים וכו', הצטער כל כך, עד שדקר את עצמו עם הסכין.

כך הייתה הרגשת הצער של החורבן! ולכן בדורות הראשונים לא היו מנהגי אבלות, כי גם בלי זה היה אצלם צער ואבלות בלב, אבל במשך הדורות נחלשו ההרגשים, והוצרכו להוסיף מנהגי אבלות כבר משבעה עשר בתמוז, כדי לזכור להצטער על החורבן.

ומראש חודש אב ואילך כבר אין זה רק מנהגים מאוחרים, אלא דין שכתוב במשנה, משנכנס אב ממעטין בשמחה, והוא גם כן לחיזוק הרגשת האבלות, וכן בשבוע שחל בו תשעה באב, יש דיני אבלות נוספים, והכל במטרה לחזק את הרגשת הצער על החורבן.

נמשכת, והמידות עדיין לא השתפרו, ולא מקיימים ואהבת לרעך כמוך בשלמות. ואילו המשמח חתן וכלה, הרי זה אהבת הבריות, כי הוא רוצה שהחתן ירגיש טוב, ומקיים בזה מצות ואהבת לרעך כמוך (כמו שכתב הרמב"ם פי"ד מהלכות אבל), וזהו תיקון החטא של שנאת חנם, ולכן נחשב בזה כאילו שהוא בונה חורבות ירושלים.

ואמנם לשון הגמרא הוא כאילו בנה "אחת" מחורבות ירושלים, והענין בזה כי אמנם הוא עצמו יש לו אהבת הבריות, אבל יש הרבה אחרים שאין להם את זה, ורוב הציבור לא מקיימים ואהבת לרעך כמוך בשלמות, ובגלל החורבן נמשך, אבל הוא מצידו כבר אינו אשם בחורבן, כמו שהתנאים והאמוראים והצדיקים בודאי אינם אשמים בחורבן, כי אצלם חטא החורבן מתוקן כבר, וכל מי שמתקן חטא החורבן עם אהבת הבריות ומידות טובות, נחשב כאילו בנה "אחת" מחורבות ירושלים, ומצידו כבר אינו אשם בחורבן.

חלקנו בתורתך – על ידי בית המקדש

ואנו מתפללים ומקווים שנזכה כבר בסייעתא דשמיא שייבנה בית המקדש במהרה בימינו, והמשך הבקשה הוא יותן חלקנו בתורתך, והיינו משום שכתוב (איכה ב, ט) מלכה ושריה בגויים אין תורה, שמחמת חורבן בית המקדש חסר גם תורה, כי בית המקדש השפיע שגם היה יותר תורה, וכשייבנה בית המקדש במהרה בימינו אזי יהיה גם תורה – ותן חלקנו בתורתך, וצריכים לזכות לזה.

וכל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, כל מי שאכפת לו ומצטער על החורבן, יש לו הזכויות לבית המקדש, והוא זוכה ומקבל השפעה של קדושה כמו שהיה בבית המקדש [ובמקום אחר הוסיף רבינו שליט"א שאמרו 'זוכה ורואה' לשון הוה, שכבר עכשיו הוא זוכה לאותה השפעת הקדושה, בזכות הצער והאבלות על החורבן].

יהי רצון שנזכה לסייעתא דשמיא לקבל את השפעת הקדושה שהייתה בזמן שבית המקדש היה קיים.

והיינו שלימוד התורה צריך להיות בשמחה, ואף שיש חורבן, מכל מקום כך הם הלכות תלמוד תורה וזהו הדין של תלמוד תורה, כמו שאמרו חז"ל באבות פ"ו שהתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים ואחד מהם זה בשמחה, שכך צריך להיות, וכך היא ההלכה של תורה, ללמוד עם שמחה, תורה מתוך שמחה, שהתורה משמחת.

וכן גם התפילה צריכה להיות בשמחה, ומה היא תפילה בשמחה? המסילת ישרים בפרק י"ט מביא מדרש: כשאתה מתפלל יהא לבך שמח עליך שאתה מתפלל לפני מלך שאין כמוהו, והיינו שהתפילה היא שמחה גדולה, שאדם זוכה לדבר אל המלך, והמלך שומע אותו, ורוצה לשמוע אותו, וזו שמחה גדולה מאד שהמלך רוצה לשמוע אותי, ואף שזה תחנונים, אבל יש לי הזכות לדבר עם המלך! והמלך שומע מה שאני מבקש, את השבחים ואת התחנונים, ומקשיב לזה.

מי שחסר לו ירושלים רואה בשמחתה

ומי שמצטער על החורבן זוכה כמו שאמרו חז"ל (תענית ל, ב) כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, ולמדו זאת מהפסוק (ישעיה סו, י) שמחו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה שישו איתה משוש כל המתאבלים עליה, שכל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, ושאינו מתאבל אינו רואה בשמחתה.

ובאמת זה דבר מובן, כי אדם שמתאבל על ירושלים, הרי חסר לו ירושלים, והוא מצטער על חורבנה, וכיון שהוא מצטער, הרי הוא מסכן, ומן השמים מרחמים עליו ונותנים לו את מה שהוא צריך, אבל מי שאינו מצטער, שלא חסר לו כלום, ואינו מתאבל על ירושלים, כי טוב לו גם כך, לשם מה הוא צריך את ירושלים? ולכן אינו רואה בשמחתה.

מידות טובות בונות חורבות ירושלים

ועוד אמרו חז"ל (ברכות ו, ב) כל המשמח חתן וכלה כאילו בנה אחת מחורבות ירושלים, וצריך להבין מה הקשר, ומדוע אם אדם משמח חתן וכלה נחשב כאילו בנה אחת מחורבות ירושלים.

ונראה הביאור בזה, כי הרי החורבן היה מחמת שנאת חנם ומידות רעות (כדאיתא ביומא דף ט), ועדיין החורבן נמשך, מפני שהשנאת חנם

לבכות על החורבן!

המשנה ברורה בסימן תקנ"א מביא בשם האר"י שבימי בין המצרים יש להתאבל אחר חצי היום ולבכות כמו חצי שעה על החורבן, והנה אם לא כואב לא בוכים, ואפשר רק לעשות הצגה כעין בכייה, אבל לא זו המצוה, אלא צריכים להרגיש את הכאב, להתבונן ולשים על לב, עד שממילא באים לידי בכייה.

ואם נתבונן על עצמנו, וכי זה כל כך כואב לנו עד כדי בכייה, הרי אנו רחוקים מאד מזה, והסיבה לכך היא מפני שיש לנו חולי הנפש, שהנפש לא מרגישה את הכאב, וכמו שיש חולי הגוף, שהגוף משותק ואינו מרגיש, ואף אם נותנים מכות לגוף זה לא כואב לו, כי הוא משותק ולא מרגיש, כך גם הנפש, אם יש מחלת הנפש, ויש שיתוק בכוחות הנפש, לא מרגישים את ההרגשים האלה.

אמנם בדורות הקודמים הרגישו את הצער על החורבן, וראיתי בעיני אדם גדול שבימי בין המצרים כשהיה מגיע בתפילה למילה 'ירושלים', היה אומר בקול בוכים, בהרגשת צער על החורבן.

וידוע גם עובדות מגדולי עולם, המהרי"ל דיסקין היה גר בירושלים סמוך לכותל המערבי, אך לא הלך מעולם לכותל, מפני שחשש שלא יחזיק מעמד כשיגיע לשם. וכן ידוע שהחזון איש היה פעם בכותל, ואחר כך במשך שבועיים היה חולה עד שחזר לכוחותיו. עד כדי כך היה רושם הכאב והצער שזה עורר לו.

אאמ"ר זצ"ל למד בסלבודקה אצל רבי ברוך בער, וסיפר כי הוא זוכר איך שרבי ברוך בער היה בוכה בתשעה באב, והוריד דמעות מצער על החורבן, כי הוא הרגיש שזה חסר לו! בעל מדרגה של אמונה מרגיש שזה כואב לו, ובוכה ממילא, לא בצורה 'מלאכותית', אלא ממילא, בדרך הטבע מתעורר לבכייה.

וכן אני זוכר כשהגענו לארץ מחוץ לארץ, בפעם הראשונה שהגענו לכותל המערבי, אאמ"ר זצ"ל כשראה את הכותל, פרץ בבכי! כי הוא הרגיש את החיסרון, ונזכר בצער על החורבן.

אלו הם בעלי מדרגה באמונה, שאכפת להם על חסרון הקדושה.

(משיחות רבינו שליט"א)

לעילוי נשמת הרבנית הצדקנית מרת **חיה אדלר** ע"ה בת החבר ר' **רפאל מרדכי בר זללה** ה' נלב"ע ה' **מנ"א תשע"ה** - תנצב"ה

לעילוי נשמת רבי **חיים** בן רבי **יחיאל** זצ"ל נלב"ע ר"ח **מנחם אב** תנצב"ה

לעילוי נשמת הרה"ג רבי **יהודה יצחק אדלר** זצ"ל בן יבלחט"א הגאון רבי **קלמן** שליט"א נלב"ע ג' **מנ"א תשע"ט** - תנצב"ה

לעילוי נשמת רבי **שמואל** ב"ר **יצחק אפשטיין** זצ"ל איש אמונם של גדולי ישראל נלב"ע ד' **מנ"א תשע"ג** - תנצב"ה